

1000% succesvol succes voor ieder kind!

Inleiding

1000% succesvol succes voor ieder kind!!! Dat is de titel van deze lezing. En die is opzettelijk schreeuwerig, overdreven en lelijk. De titel is een uitvergroting van de hedendaagse maatschappij. Vandaag wil ik een beeld schetsen van de huidige maatschappij en de uitwerking daarvan in het onderwijs laten zien. Want hoe komt het dat we in het onderwijs zo massaal werken met leerkuilen, mindsets en softskills en ons richten op talentoptimalisatie, eigenaarschap en zelfregulatie? Dit heeft volgens mij alles te maken met de boodschap waarmee iedereen tegenwoordig groot wordt gebracht: jij hebt je eigen lot in handen. Succes is een keuze.

Coaches en het dikke ik

De boodschap dat succes een keuze is, klinkt luid in de maatschappij en is alom aanwezig. In boekwinkels struikel je bijvoorbeeld over de zelfhulpboeken. Methodes waarmee je jezelf tot een succes kunt maken. Titels als 'Master je Mindset', 'De kunst van Not giving a fuck', 'Getting things done', 'Mindgym', 'Dromen, durven, doen', 'Killerbody' en 'Eenvoudiger leven' prijken op de kaften. Er is een continue toevoer van nieuwe zelfhulp literatuur. De boodschap van al deze boeken is dezelfde: 'Jij kunt baas over je lichaam en geest zijn en daarmee je eigen lot bepalen. Succes is een vaardigheid die geleerd kan worden. Dus koop dit boek en leer in enkele stappen de vaardigheden. 1000% succesvol succes gegarandeerd'.

Als je jezelf niet kunt helpen, zijn er tegenwoordig mensen die je kunnen helpen. Dit zijn mensen die weten hoe je succesvol kan zijn en die zich willen inzetten voor jouw succes. Dat doen ze door je te coachen. Fiets tegenwoordig door een willekeurige woonwijk en je ziet wel ergens een coachingspraktijk aan huis. Nu waren er natuurlijk altijd al sportcoaches, maar de hedendaagse coaches zijn meer psychologisch en spiritueel georiënteerd. Het zijn zogeheten lifestyle coaches. Op het instagram-account 'onpersoonlijke groei' vind je een bonte verzameling van dit soort coaches. De boodschap van deze coaches is gelijk aan die van de zelfhulpboeken: Jij bepaalt je eigen lot! Op alle denkbare gebieden bepaal je je eigen lot. Bijvoorbeeld ook op het gebied van geld. Zo is er de 'Killermindset op financieel gebied'. De boodschap: om rijk te worden, heb je de juiste mindset nodig. Als jij je de killermindset op financieel gebied eigen maakt, zal je in alle opzichten een rijk leven leiden.

Deze coach is echter niet alleen op zijn terrein. Er zijn meer 'Money-mindset' coaches in de wereld. En er komen ook steeds meer bijzondere coaches bij, om het zo maar uit te drukken.

Deze coach stelt bijvoorbeeld dat je niet moet focussen op meer geld verdienen, maar ervoor moet zorgen dat geld 'jou wil'. Je moet geld verleiden je kant op te komen. Je moet geld verleiden om naar je toe te stromen.

Dat er steeds meer van dit soort bijzondere coachingspraktijken bijkomen is niet zo gek. Het aantal leefstijlcoaches is de afgelopen vijf jaar verviervoudigd volgens de kamer van koophandel. Er is dus steeds meer concurrentie. Als kersverse coach moet je dus op zoek naar een 'unique selling point' en geld verleiden is best wel uniek. Door de enorme toename van het aantal coaches zijn er nu trouwens ook coaches van coaches. Deze coach van coaches heeft bijvoorbeeld de tip: Zeg nooit dat je een coach bent! Hoe lang zou het duren voor er coaches komen voor de coaches van coaches?

Maar coaches bestaan natuurlijk bij de gratie van mensen die behoefte aan coaching hebben. Het is een simpele kwestie van vraag en aanbod. Er is dus ook een zeker geloof dat je je eigen lot in handen hebt, dat je moet werken aan jezelf en je 1000% succesvol succes kan hebben. En dat dit momenteel nog niet het geval is, komt doordat je een bepaalde vaardigheid of kwaliteit nog niet bezit. Eén die wel leerbaar, ontwikkelbaar is. Iets dat in het verlengde hiervan ligt, is de neiging tot gezien willen worden en jezelf profileren. Wie op social media zit, bijvoorbeeld op LinkedIn, weet wat ik bedoel. Een bericht plaatsen met inhoud waaruit blijkt dat jij succesvol bent. Het mag niet te opzichtig, niet te opvallend, maar de boodschap moet wel overkomen. Het liefst zo luid mogelijk, maar wel zonder dat mensen zeggen 'jemig, wat een narcist'. Jezelf laten zien, aandacht vragen voor wat je bereikt en applaus willen krijgen is de normaalste zaak van de wereld geworden. Het gaat om het merk 'Ik' en dit moet een sterk merk zijn (Heijne, 2021). Dat mensen soms 'overboard' gaan met de zelfprofilering of op het tenenkrommende wijze zoeken naar applaus, is wat het instagram-account Howcanimakethisaboutme laat zien. Ik zal een paar voorbeelden geven, om een beeld te krijgen. Deze vrouw maakt bijvoorbeeld een mooi politiek statement met haar bericht: 'Black lives have and will always matter'. En de foto is buitengewoon passend bij de inhoud.

66.654 vind-ik-leuks

ashleynicoteacro I'm feeling very disheartened at the moment and at a complete loss for words. All I can say is that black lives always have, and always will matter 🙏

En volgens Sabinecs moeten we als mensheid stoppen met de natuur te vernietigen: 'Let the world be able to heal from the many wounds we have caused'. Mooi dat mensen zo begaan zijn met de aarde.

1.223 vind-ik-leuks

sabinecs I hope in 2022 we will realise more as human beings about the beauty of the world and to respect it more. Let the world be able heal from the many wounds we have caused 🌱
Don't kill the nature, it's were we feel connected the most 🌱

Maar het zijn niet alleen instagram-modellen die tenenkrommende berichten plaatsen. We zien net zo goed politici die 'overboard' gaan. Liane den Haan retweet bijvoorbeeld een eerdere tweet van Liane den Haan, waarin Liane den Haan bericht over Liane den Haan die kamervragen stelt en waarin Liane den Haan een artikel aanhaakt over...Liane den Haan.

En naast de politici zijn er ook wetenschappers die net wat te vol zijn van zichzelf op precies het verkeerde moment. Neem professor David Pinto.

Prof. David Pinto
@PintoAmsterdam

Befaamde psycholoog prof. dr. Willem Hofstee is overleden. Bedroevend. Prof. Hofstee was lid vd leescommissie v. mijn Proefschrift en hij schreef over mij: "Voor de bijdragen die de auteur heeft geleverd aan de beschaving en aan de humaniteit past het grootst mogelijke respect."

Jezelf tonen, profileren, je eigen succesvolle succes etaleren is overal aanwezig en dus gaat overal weleens iemand de mist in. Door de focus net iets teveel op jezelf te leggen, door jezelf net wat te geweldig te vinden, etc. En dan lachen we erom. Maar jezelf profileren en je succes etaleren hoort erbij. Het is de normaalste zaak van de wereld om de wereld te laten weten dat jij een succesvol succes bent.

De neoliberale meritocratie

Zelfhulpboeken, life-style coaches en jezelf profileren zijn symptomen van onze huidige maatschappij. In de huidige maatschappij ben je vooral zelf verantwoordelijk voor je eigen succes. De samenleving wordt wel gekenschetst als een neoliberale meritocratie (Van de Brink, 2020; Verhaeghe, 2011). Het komt ongeveer op het volgende neer. In een neoliberale samenleving krijgt de burger veel vrijheid. De overheid trekt zich terug en laat het vooral aan de markt over. Je mag als burger zelf keuzes maken, kansen zoeken en benutten, maar je moet daar tegelijkertijd ook verantwoordelijkheid voor nemen. Meritocratie is het idee dat je positie in de maatschappij gebaseerd is op je 'merites', ofwel je 'verdiensten' (Sandel, 2020). Het gaat er vanuit dat iedereen met dezelfde talenten een gelijke kans heeft en het dus niet gaat om toeval, maar om inzet en prestaties. In de neoliberale meritocratische samenleving is er geen autoriteit die je tot iets dwingt en ligt je toekomst niet vast. Je bent je eigen baas en inzet en prestaties bepalen je positie in de maatschappij. Tegelijkertijd ben je daardoor volgens Wienen (2021) ook min of meer je eigen ondergeschikte en dus je eigen knecht. Het is duidelijk dat jij je eigen lot bepaalt. Je hebt het zelf in de hand. Dus waar kies jij voor?

Deze manier van denken heeft gevolgen. Eén daarvan is de focus op zelfredzaamheid. Zoek het zelf uit, los het zelf op. Zorg voor jezelf. There is no such thing as society, zoals Thatcher ooit zei. Daar komt bij dat alles wordt geïndividualiseerd. Burn-out is inmiddels zowat volksziekte nummer 1. 16% van de medewerkers lijdt aan een burn-out en 37% blijft regelmatig thuis vanwege stressklachten. Toch wordt het vooral gezien als een individueel probleem. Als iets waarmee jij als individu aan de slag moet en waarvoor je eigenaarschap moet nemen. Je moet tijdig signaleren en dan het heft in eigen handen nemen. Hoe denk jij jouw probleem op te lossen? Een cursus timemanagement? Sessies bij een psycholoog? En hoe ga jij voorkomen dat dit nog een keer gebeurt? Leren je grenzen te herkennen en aangeven?

Zelfs collectief ervaren burn-out klachten worden soms afgedaan als een individueel probleem. Uit een medewerkerstevredenheid onderzoek bij de afdeling van een vriendin van mij kwam naar voren dat nagenoeg iedereen had dit ook in klare taal geuit. De oplossing die door het management werd bedacht? Dan moeten de medewerkers meer in hun kracht komen te staan. Want wanneer je in je kracht staat en werkt vanuit je passie is het werk niet stressvol. Dan doe je wat je leuk vindt en wie vindt het nou niet leuk om leuke dingen te doen.

En dus werd er een dag georganiseerd over '... in je kracht staan'. Die natuurlijk op ludieke wijze werd geopend en begeleid. Collectieve overbelasting als kwestie van perceptie dus, die om- en weggedacht kan worden. Hoe gek wil je het hebben.

**Hard werken voor iets waar we niets om geven noemen we stress.
Hard werken voor iets waar we van houden noemen we passie.**

OM
DENKEN

Simon Sinek

Naast dat de verantwoordelijkheid voor alles bij het individu ligt, is er nog iets anders aan de hand. In de neoliberale samenleving draait het nog steeds om het verhogen van de productie (Wienen, 2021). Marktwerking jaagt dit proces aan. Om succesvol te zijn moet je namelijk concurreren met anderen. Overal en altijd. Op de arbeidsmarkt voor een baan, op social media voor aandacht en likes, op de liefdesmarkt voor een partner, etc. Concurrentie dwingt tot een verhoging van de effectiviteit en efficiëntie. En dit is een grenzeloos gebeuren. Er kan altijd meer in minder tijd, tegen lagere kosten. Om de concurrentie voor te blijven moet je dus altijd net een stapje harder lopen en innovatiever zijn. Als zij 10 uren per dag werken, doe jij er 14. Jij bepaalt je eigen lot. Als jij een succesvol succes wilt zijn, moet je er ook de inzet voor plegen.

De vrijwillige dwang, zoals Wienen (2021) het treffend noemt, zorgt ervoor dat we ons suf werken om de beste versie van onszelf te worden en een succesvol succes te zijn. Technologie versterkt dit proces. Technologie is instrumenteel van aard en dus gericht op het effectiever en efficiënter maken van zaken. Je zou denken dat hierdoor alles gemakkelijker wordt en je juist meer tijd overhoudt, maar dat is niet zo.

Het zorgt er alleen voor dat het leven steeds sneller wordt geleefd en er steeds meer druk op het individu komt te staan (Rosa, 2016). Want je kan jezelf altijd verder verbeteren, optimaliseren en doordat je concurreert met anderen moet je dat ook blijven doen. De technologie versnelt zaken niet alleen voor jou, maar ook voor de concurrentie. En dus levert het je geen voordeel op de markt op.

1000% succesvol succes hebben vereist dus het meegaan in de stroom van eindeloze versnelling. Van het oneindige meer in minder tijd. En onderweg moet je maar hopen dat je lichaam en geest het niet begeven. Want opbranden is falen en falen is geen succes. Hoewel, ieder goed succesverhaal start natuurlijk met een stuk falen en moeilijke tijden. Om vervolgens over te gaan naar hoe de succesvolle succes man (en ja, bijna altijd een man) vanuit dit falen en de moeilijke situatie toch uiteindelijk tot 1000% succesvol succes kwam. Natuurlijk geheel en alleen te danken aan de eigen talenten en kwaliteiten. Een self-made man om gezamenlijk te bewonderen en te aanbidden. Falen is in de huidige tijdsgeest dus ook niet erg, zolang het maar onderdeel is van het pad naar succes. Falen en blijven falen is voor losers. Falen is oké, maar het moet wel productief falen zijn.

De gevolgen van dit alles zijn groot en voelbaar. In een neoliberale meritocratie zenden we aanhoudend de boodschap uit dat je zelf verantwoordelijk bent voor je succes. En je bent evengoed verantwoordelijk voor wanneer je verliest en faalt. Jij kiest, jij bepaalt je eigen lot.

De cirkel van invloed is beperkt

Het gekke is dat iedereen wel weet dat dit verhaal onzin is. Er zijn geen gelijke kansen en die zullen er ook nooit zijn. Je bepaalt je eigen lot helemaal niet. Waar je wiegje staat en met welke genen je in dat wiegje ligt, zijn van doorslaggevend belang. De sociaaleconomische status van ouders hangt bijvoorbeeld sterk samen met het onderwijsniveau van hun kinderen. Kinderen van hoogopgeleide ouders volgen vaak hogere vormen van onderwijs. Je kan niet kiezen welke ouders je opvoeden, dat bepaal je niet. Daarbij blijkt je intelligentie een belangrijke voorspeller voor schoolsucces en blijken kinderen van hoogopgeleide ouders vaker een hoger IQ te hebben (zie bijv. Bartels, Rietveld, Van Baal & Boomsma, 2012). Dat komt waarschijnlijk doordat mensen van hetzelfde opleidingsniveau samen zijn en kinderen krijgen. Is het erven van een hoog IQ en opgroeien met hoogopgeleide ouders de verdienste van het kind? Tuurlijk niet.

Zelfs zaken waarvan we denken dat we ze onder controle hebben, blijken deels buiten onze controle te liggen. Neem zoiets als academische motivatie. We denken vaak dat je zelf kunt bepalen of je je inzet of niet. Maar dat is maar een deel van het verhaal. Hoe doet er nogal toe welke voorbeelden je in je omgeving hebt en hoe je wordt opgevoed. En verschillen in motivatie zijn voor een aanzienlijk deel ook genetisch van aard (Kovas et al., 2015; zie verder Ploumin, 2018). Betekent natuurlijk niet dat je er geen enkele invloed op hebt, maar voor de één is het een stuk eenvoudiger om zich te concentreren, motiveren etc., dan voor de ander.

Het hele idee dat je je eigen lot bepaalt, is dus een fabeltje. Het is kolder, maar toch trappen we erin. Toch nemen we gretig coaches en zelfhulpboeken ter hand om de beste versie van onszelf te worden. En om beter te worden dan de ander, beter dan de rest. Altijd op weg naar succesvol succes.

Zelfregie en coping

In de maatschappij ligt de nadruk op zelfregie, eigenaarschap en verantwoording daarvoor nemen. Ook in het onderwijs is dit het geval. Ik neem het Hoger Onderwijs om mee te beginnen. De klant, beter bekend bij de docent als de student, staat tegenwoordig centraal. Wat wil de student, wanneer wil de student het, in welke volgorde, op welk moment en hoe wenst de student dat wordt gewerkt aan zijn talent? Omdat studenten verschillen is flexibiliteit het toverwoord. Het gaat om de gepersonaliseerde klantreis. Of de klant kan kiezen, wil kiezen en of het beter is dat de klant kiest, doet er niet toe, want de klant moet eigenaar zijn van zijn eigen 'learning journey' en daarmee verantwoordelijkheid nemen om van zichzelf een succesvol succes te maken. Ondertussen ervaren studenten torenhoge druk en zijn ze ongelukkig als gevolg van een overload aan keuzes en het dragen van de volle verantwoordelijkheid voor al die te maken keuzes (zie bijv. Andreoli, 2020; Van der Hoeven, 2021). Keuzes die niet te overzien zijn voor de gemiddelde student, omdat deze eigenlijk nog niet die zelfsturende, kritische, probleemoplossende, out-of-the-box denkende, collaboratieve young-professional is, waarvan wel wordt verondersteld dat hij het is. De doorsnee student heeft behoefte aan sturing, instructie en soms dwang, maar moet het doen met een 'guide-on-the-side', een coach die helpt bij het toe-eigenen van de rol als eigenaar van het leerproces.

In het basisonderwijs zien we natuurlijk hetzelfde. Eigenaarschap is een hot-topic. Kinderen moeten doelen stellen, plannen, verantwoording nemen en vervolgens verantwoording afleggen. Het gaat om individuele verantwoordelijkheid. De focus op eigenaarschap, zelfregulatie en zelfregie gaat gepaard met een niet-aflatende stroom aan aandacht voor mindsets, leerkuilen en ander gepsychologiseer dat kinderen in staat moet stellen te 'copen' met lastige situaties. Om ze te leren tegenslag en falen om te buigen naar succes. Om daarvoor verantwoordelijkheid te nemen.

Kinderen en jong volwassenen moeten dus niet alleen eigenaar zijn van het leerproces, maar ook eigenaar van de problemen, de moeilijkheden, de 'struggles' die zich voor kunnen doen tijdens dit proces. Lukt het je niet, loop je vast en leer je niks meer, dan is het hoogtijd dat jij het heft in handen neemt en bedenkt hoe jij jouw (leer)probleem gaat oplossen. Hup hup, klim uit die kuil. De ultieme vorm van zelfredzaamheid dus. De patiënt die zichzelf oplapt. En daarmee wordt onderwijs dus de ideale voorbereiding op de neoliberale meritocratie, waarin het gaat om zelfredzaamheid en individuele verantwoordelijkheid. Jij bepaalt je eigen lot. Succes is een keuze. Jij bepaalt je eigen (leer)winst.

Nu zijn de leerkuilen, mindset-theorieën en de Covey-achtige 'the leader in me' werkwijzen allemaal vrij opzichtige uitwerkingen van de neoliberale mindset. Om duidelijk te maken hoe zeer deze manier van denken al in ons onderwijs zit, wil ik kort twee minder opzichtige voorbeelden geven. De eerste daarvan is mindfulness in het onderwijs.

Mindfulness in het onderwijs

Onlangs vertelde een voormalig collega dat haar dochter van bijna één jaar oud haar allereerste rapport had gekregen van de opvang. Met maar op één aspect een onvoldoende: mindfulness. Volgens de leidsters leek het alsof ze moeite had om in het hier en nu te zijn. Want als ze de handen op haar rug legden terwijl ze Hansje Pansje Kevertje zongen, probeerde ze steeds om te draaien. Vandaar de onvoldoende voor mindfulness dus. Nu is baby-mindfulness wellicht wat extreem, maar op steeds meer scholen is er aandacht voor yoga en mindfulness. Duizenden leraren zijn inmiddels 'mindful' leraar, honderden scholen passen mindfulness-technieken toe er zijn zelfs scholen die al de schoolbrede aanpak 'Mindful School' toepassen (www.mindfulonderwijs.nl). Mindfulness brengt leerlingen, zo wordt gesteld, de kwaliteiten bij die nodig zijn in de 21ste eeuw. Mindfulness technieken "...enable children to deal with future challenges of the rapidly changing world..."

De 'rapidly changing world' bevat ook nogal wat 'challenges'. En het lijkt erop dat jongeren moeite hebben om met deze uitdagingen om te gaan. De psychische gezondheid van jongeren is significant verslechterd de afgelopen tien jaar (RIVM, Trimbos-Instituut, & Amsterdam UMC, 2019).

Maar liefst 1 op de 12 jongeren is psychisch ongezond. Analyses laten zien dat de psychische ongezondheid hoger is bij meisjes en vrouwen dan bij jongens en mannen en toeneemt naarmate jongeren ouder worden. 15,5% van de jongeren heeft ooit in haar/zijn leven een depressieve stoornis gehad. Bij meisjes komen vooral emotionele problemen voor, bij jongens vooral gedragsproblemen. Jongeren geven aan druk te ervaren om perfect te moeten zijn, vertellen dat ze niet willen teleurstellen, dat ze alles in één keer goed willen doen, dat ze zorgen hebben om problemen in de wereld, dat ze echt contact missen, dat zich sociaal onveilig voelen, etc. (RIVM, Trimbos-Instituut, & Amsterdam UMC, 2019). En door de lockdowns is het aantal mentale gezondheidsproblemen bij jongeren ook nog eens sterk toegenomen (Nederlands Jeugdinstituut, 2020).

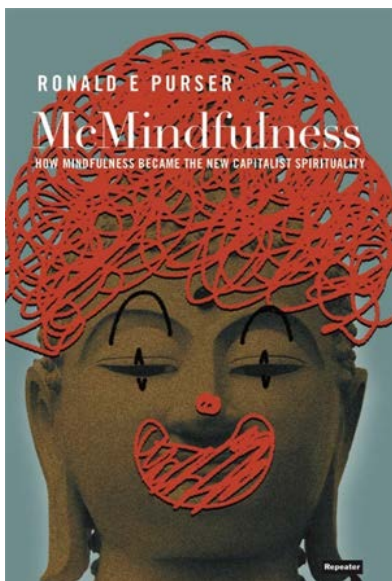
Mindfulness kan jongeren helpen 'copen' met de uitdagingen van de snel veranderende wereld. Zoals het Instituut voor Aandacht & Mindfulness (www.aandacht.be) aangeeft: "In tijden waarin burn-out, stress en angst zowel leerlingen, leraren als directies treffen, kan mindfulness concrete handvatten bieden, aangepast aan de leefwereld en de specifieke context van het onderwijs." Meer onderzoek hiernaar is nodig, maar het lijkt erop dat mindfulness jongeren inderdaad helpt 'copen' met lastige situaties. Daarmee kan het bijdragen aan een reductie van psychische problemen en een verhoging van de psychische gezondheid. Dit heeft vervolgens weer allerlei gunstige uitwerkingen. Niet alleen zijn psychisch gezonde mensen gelukkiger, het levert de maatschappij ook nog eens veel geld op. De OECD berekende in 2014 dat psychische aandoeningen Nederland maar liefst 20 miljard euro heeft gekost. 10 à 15 procent van de maatschappelijke kosten van veelvoorkomende psychische stoornissen zijn de directe zorgkosten, terwijl 80 à 85 procent van de kosten wordt veroorzaakt door productieverlies. Dus wellicht is het niet zo gek om te meten en te monitoren hoe mindful mensen zijn, inclusief leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs.

Dit is vaak de redenering en het pleidooi voor waarom mindfulness goed is. Maar let op wat er gebeurt in deze denktrant. Het laat één belangrijk aspect buiten beschouwing, namelijk: de oorzaken van de problemen waarvoor mindfulness een oplossing is. Die worden als gegeven beschouwd. Terwijl de vraag naar de oorzaken juist wezenlijk is. Want hoe komt het dat de psychische gezondheid onder jongeren daalt? Hoe komt het dat stress, angst en burn-out leerlingen, leraren en directies treffen? Wat maakt dat mindfulness nodig is en de technieken al bij baby's worden toegepast? Door deze vragen te stellen en te beantwoorden verschijnen andere denk- en oplossingsrichtingen. Dan ligt de oplossing niet bij het massaal mindful maken van jongeren, niet bij het individu en zelfregie, maar bij het veranderen van de context. Dan hoeft niet iedere jongere geleerd te worden om te 'copen' met stress en angst, maar ligt de focus op het veranderen van de omstandigheden die leiden tot stress en angst.

Mindfulness illustreert het grotere, bredere probleem van het neoliberale meritocratische denken. En dat is dat geluk, welbevinden en succes worden voorgesteld als resultaten van vaardigheden die getraind en beheerst kunnen worden. Deze vaardigheden en de resultaten ervan kunnen onafhankelijk van externe factoren, relaties of sociale condities ontwikkeld en bereikt worden. Door deze voorstelling van zaken worden problemen zoals stress en depressie geframed als uitkomst van persoonlijke keuzes en ligt de oplossing ervoor bij het individu. Ook mindfulness volgt deze logica. Het helpt om te gaan met stress, maar focust niet op de condities die de stress veroorzaken.

Zoals Purser (2019) duidelijk en mooi stelt: "Mindfulness practices do not permit critique or debate of what might be unjust, culturally toxic or environmentally destructive. Rather, the mindful imperative to 'accept things as they are' while practicing 'nonjudgmental, present moment awareness' acts as a social anesthesia..."

Natuurlijk is de leidster die Hansje Pansje Kevertje zingt niet doelbewust mindfulness aan het inzetten als 'social anesthesia' en zal er geen school zijn die dit ermee beoogt. Maar het roept wel vragen op. Willen we de nieuwe generatie voorbereiden op het individueel 'copen' met de 'challenges' van de snel veranderende wereld? Of willen we ze juist op zo'n wijze vormen, dat ze in staat zijn zelf richting te geven aan de wereld? Beschouwen we stress, angst en depressiviteit als iets waarmee alle leerlingen moeten leren omgaan om 'happy' te zijn? Of beogen we leerlingen het (denk)gereedschap te bieden om maatschappelijke problemen en de oorzaken ervan te beschouwen en mogelijk te veranderen?

Mindfulness wordt dus een manier om jezelf staande te houden in de maatschappij. En daar zit een enorm economisch belang achter. Dat is de productiviteitslogica van het neoliberalisme. Deze logica zit ook steeds vaker vervat in onze onderwijsaanpakken. Bijvoorbeeld in de aanpakken voor sociaal-emotioneel leren.

Sociaal-emotioneel leren

Een gevleugelde uitspraak in onderwijs is: niet alles wat gemeten kan worden, is waardevol. En niet alles wat waardevol is, kan gemeten worden. Het klinkt mooi, maar de onderwijswerkelijkheid is vaak anders: om waardevol te worden gevonden, moet iets belangrijk en ook meetbaar zijn. Dat is ook vaak de kritiek op de cito-eindtoets. Er zijn veel zaken die de toets niet toetst, maar die wel belangrijk zijn en ook doelen van het onderwijs zijn. Zaken als doorzettingsvermogen, samenwerking, daadkracht, motivatie, etc. Hoewel niemand het belang hiervan ontkent, doen ze er toch niet echt toe. Ze worden niet getoetst en tellen niet mee. Het gaat nog steeds vooral om de taal- en rekenprestaties en zelfs enkel om de meetbare opbrengsten binnen deze gebieden. Dat hierop kritiek is, is begrijpelijk en logisch. Maar nu is er de OECD, bekend van de PISA, die inmiddels toetst wat de cito-toets niet toetst. Te weten: de softskills.

De OECD is al langere tijd hiermee bezig. Er is zorgvuldig uitgezocht wat en hoe te meten en hierover zijn talloze publicaties verschenen (OECD, 2014, 2015, 2017, 2019). Uiteindelijk zijn 15 softskills geselecteerd, waarvan 13 in vijf hoofdcategorieën zijn gegroepeerd. Deze Big Five bestaat uit: engaging with others, open-mindedness, collaboration, emotional regulation, task performance. Twee skills behoren tot een restcategorie: achievement motivation, self-efficacy. Inmiddels worden de 15 skills gemeten bij 5-jarigen in de International Early Learning Study (IELS) en bij 10 en 15-jarigen in de Study on Social and Emotional Skills (SSES).

Met het meten hiervan beoogt de OECD de prestaties van kinderen in de verschillende Europese landen in kaart te brengen en te vergelijken. Daarbij wil men achterhalen welke factoren de scores beïnvloeden en welke beleidsmaatregelen deze factoren gunstig beïnvloeden (<http://www.oecd.org/education/cei/social-emotional-skills-study/about/>).

Waarschijnlijk gevolg van de ontwikkelingen is dat het werken aan de zachte vaardigheden niet alleen meer wenselijk is, maar expliciet doel van het onderwijs wordt. Overheden kunnen sturen op het werken aan de skills, landelijke inspecties kunnen hierop toezien, etc. Daarbij zullen de middelen voor het meten en volgen van de ontwikkeling ten aanzien van de skills verfijnd worden, zodat deze nauwgezet in kaart kan worden gebracht. Wellicht dat over enkele jaren individuele en groepshandelingsplannen op basis van softskills-data opgesteld worden om de opbrengsten ten aanzien hiervan te verbeteren. Wie weet zijn de softskills in de eindtoetsen dan wel even belangrijk als taal en rekenen.

Roepen de geschetste ontwikkelingen ambivalente gevoelens op? Het zou goed kunnen. Enerzijds is aandacht en waardering voor de softskills iets waar veel onderwijzers voorstander van zijn, maar het meten en vergelijken ervan spreekt doorgaans niet aan. Dan wordt het meteen zo kil, economisch en verdwijnt de menselijke maat. Daarbij roept het meten van de skills een belangrijke vraag op.

Impliciet maakt de OECD met de metingen duidelijk dat waardevolle mensen samenwerken, doorzetten, geconcentreerd blijven, zichzelf reguleren, flexibel zijn, proactief zijn, optimistisch zijn, empathisch reageren, enzovoorts. De vraag is of het onderwijs zo'n specifieke opvatting hierover moet hebben en kinderen moet plooiën in een specifieke richting. Gaat onderwijs niet juist om het leren vinden van de eigen levensstijl en normatieve oriëntatie?

Vanuit dit perspectief is het ook interessant om preciezer te kijken naar de metingen. Want hoe heeft de OECD bepaald welke softskills belangrijk zijn? Het blijkt vooral te gaan om skills die nuttig zijn. Het zijn skills die volgens onderzoek samenhangen met een verhoging van educational attainment, continually working, level of income en job performance. Ook hangen ze samen met een verbetering van labour market outcomes en een verlagend van chances of unemployment. Voorts correleren ze met andere nuttige gedragingen zoals safe driving, healthy eating en lower substance use (Kankaraš & Suarez-Alvarez, 2019). Empathisch, optimistisch en stressbestendig zijn is dus belangrijk, omdat mensen met deze kenmerken nuttiger zijn voor de maatschappij en meer bijdragen aan de economie.

In plaats van het omarmen en bevorderen van diversiteit, lijkt de OECD te streven naar eenheid. Eén soort mens, één soort burger. En onderwijs, zo lijkt de OECD te redeneren, dient deze nuttige, stabiele, economisch productieve burger te produceren. En dat ligt mooi in het verlengde van mindfulness. Sociaal emotioneel leren biedt een mooie stabiele basis om een economisch productieve burger te worden en mindfulness helpt je om te 'copen' met alle stress die onze maatschappij met zich meebrengt. Het is precies hetzelfde als eigenaarschap gecombineerd met mindsets en leerkuilen.

In geen geval wordt de aandacht gericht op de inrichting van de maatschappij, op factoren op macroniveau. De focus op zelfregie, zelfsturing en eigenaarschap is bedoeld voor een fijn draaiende economie. Een kind is vooral een radartje in de op economische groei gerichte neoliberale meritocratische maatschappij. En onderwijs is een speelbal van die maatschappij.

Een andere tijd, met ander onderwijs

Het neoliberale meritocratische geloof waarin we de kinderen opvoeden, met een focus op zelfregie en eigenaarschap, heeft grote gevolgen. Het feliciteert de winnaars met hun succes, maar kleineert ook de verliezers. Als je niet slaagt, als het je niet lukt, dan is het moeilijk om te ontkomen aan de ontmoedigende gedachte dat je dit aan jezelf te danken hebt. Je hebt niet hard genoeg gewerkt, je hebt niet goed genoeg je best gedaan, je hebt verkeerd gekozen. Zowel de winnaars als verliezers laten geluk en pech en voor- en tegenspoed vrijwel geheel buiten beschouwing. Terwijl een doorgrond besef van de rol van toeval in het leven juist bevorderlijk kan zijn. Het zorgt bij winnaars voor een bepaald soort nederigheid. Er is geen ruimte voor borstklopperij, want je hebt het vooral te danken aan toeval. Je hebt geluk gehad. En het idee dat je geluk hebt gehad stimuleert solidariteit. Deze solidariteit komt voort uit het besef dat het lot ons kan begunstigen of juist zwaar kan treffen. En als je begunstigd bent door het lot, dan is het niet meer dan rechtvaardig om je in te zetten voor de ander. Want het had ook zomaar andersom kunnen zijn. Je wiegje had ergens anders kunnen staan, je genen hadden anders kunnen zijn. Dit besef kan ook zalvend werken voor mensen die het tegenzit. Mensen die minder 'geslaagd' zijn, die minder 'succesvol' zijn. De boodschap die het uitzendt: je hebt niet alles onder controle, je hebt ook pech gehad.

Dus misschien is het tijd om in onderwijs meer oog te hebben voor de grote rol van toeval en onzekerheid en nadruk te leggen op het belang van solidariteit en nederigheid. Misschien is het tijd om te leren loskomen van economische principes die leiden tot zelfdwang en het dwingen tot zelfoptimalisatie. En misschien is het goed om het idee van onbegrensde groei en daarop te concurreren te begrenzen en een besef van 'genoeg' te creëren. Laten we de mindsets en leerkuilen eens de deur uitdoen om in het onderwijs weer meer ruimte te doen ontstaan voor het zijn van een gemeenschap, waarin het elkaar bijstaan en helpen de normaalste zaak van de wereld is. Waarin opgroeien als maatschappelijk verantwoorde en betrokken burger de norm wordt, en waarin de technologie deze vorm van burgerschapszin stimuleert in plaats van dat het enkel personaliseert. Laten we zorgen voor onderwijs dat kinderen in staat stelt zich te vormen tot burgers die over de kennis beschikken om het bestaande ter discussie te stellen en om het anders in te richten (Wienen, 2021). En wie weet richten ze het allemaal dan wel heel anders in. De economie, de technologie, het klimaatbeleid, het onderwijs, alles. Wie weet is er dan wel een sectie in boekwinkels getiteld 'hoe helpen we elkaar' en zijn life-style coaches verleden tijd. Omdat elkaar helpen dan een vanzelfsprekendheid is. Wie weet. Het belangrijkste is dat de toekomstige generatie in staat wordt gesteld om hierover wijze besluiten te nemen. Daar ligt een schone taak voor het onderwijs en voor het onderwijsonderzoek. Vanuit het lectoraat Vernieuwend Onderwijs gaan we daar de komende tijd samen met scholen mee aan de slag. Immers, we bepalen ons eigen lot. We hebben het zelf in de hand. Dus waar kiezen we voor in het onderwijs?

Geraadpleegde literatuur

- Bartels, M., Rietveld, M. J. H., Van Baal, C. M., & Boomsma, D. I. (2012). *Heritability of educational achievement in 12-year olds and the overlap with cognitive abilities*. *Twin Research and Human Genetics*, 5(6), 544-553.
- Bouchard, T. J. (2013). *The Wilson effect: the increase in heritability of IQ with age*. *Twin Research and Human Genetics*, 16(5), 923-930.
- Carsley, D., Khoury, B., & Heath, N. (2017). *Effectiveness of mindfulness interventions for mental health in schools: A comprehensive meta-analysis*. *Mindfulness*. <https://doi.org/10.1007/s12671-017-0839-2>.
- Felver, J. C., Celis-de Hoyos, C., Tezanos, K., & Singh, N. (2016). *A systematic review of mindfulness-based interventions for youth in school settings*. *Mindfulness*, 7(1), 34-45.
- Heijne, B. (2021). *Alles dient alleen nog als illustratie bij het ik*. NRC, 30 december.
- Kankaraš, M. (2017). *Personality matters: relevance and assessment of personality characteristics*. OECD education working papers no. 157: OECD publishing, Paris.
- Kankaraš, M. & Suarez-Alvarez, J. (2019). *Assesment framework of the study on social and emotional skills*. OECD education working papers, no. 207: OECD publishing, Paris.
- Kautz, T., Heckman, J., Diris, R., Ter Weel, B. & Borghans, L. (2014). *Fostering and measuring skills: improving cognitive and non-cognitive skills to promote lifetime success*. OECD education working papers no. 10: OECD publishing, Paris.
- Kovas, Y., Garon-Carrier, G., Boivin, M., Petrill, S. A., Ploumin, R., Sergey, B., (...) Vitaro, F. (2015). *Why children differ in motivation to learn: insights from over 13.000 twins from 6 countries*. *Personality and Individual Differences*, 80, 51-63.
- McGee, M. (2005). *Self-help, inc: make-over culture in American life*. Oxford University Press: Oxford.
- McKeering, P., Hwang, Y. S. (2019). *A systematic review of mindfulness-based school interventions with early adolescents*. *Mindfulness*, 10, 593-610.
- OECD (2014). *Mental health and work*. Netherlands. OECD Publishing.
- OECD (2015). *Skills for social progress: the power of social and emotional skills*. OECD skills studies. OECD publishing: Paris.
- OECD (2017). *Social and emotional skills: well-being, connectedness and success*. OECD publishing: Paris.
- Ploumin, R. (2018). *Blueprint. How DNA makes us who we are*. Penguin Books: Allen Lane.
- Purser, R. (2019). *The mindfulness conspiracy*. Geraadpleegd op <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/jun/14/the-mindfulness-conspiracy-capitalist-spirituality>
- RIVM, Trimbos-Instituut, & Amsterdam UMC (2019). *Mentale gezondheid van jongeren: enkele cijfers en ervaringen*. Bilthoven: RIVM, Trimbos-Instituut en Amsterdam UMC.
- Rosa, H. (2016). *Leven in tijden van versnelling: een pleidooi voor resonantie*. Boom Uitgevers: Amsterdam.
- Sandel, M. (2020). *De tirannie van de verdienste: over de toekomst van de democratie*. Ten Have: Utrecht.
- Van den Brink, G. (2020). *Ruw ontwaken uit een neoliberale droom*. Prometheus: Amsterdam.
- Verhaeghe, P. (2011). *De effecten van een neoliberale meritocratie op identiteit en persoonlijke verhoudingen*. *Oikos*, 56(1), 4-22.
- Wienen, B. (2021). *Nieuw kinderrecht: het recht om te falen*. Nederlands Jeugd Instituut.